

Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поведженню

*Витяг з 21-ої Загальної доповіді,
опубліковано 2011 року*

18. Можливість для осіб, які тримаються під вартою в поліції, мати доступ до адвоката під час цього періоду, є однією з основоположних гарантій проти жорстокого поводження. Існування такої можливості буде мати стримуючий вплив на тих, хто схильний жорстоко поводитись із затриманими особами. Крім того, адвокат є саме тією особою, що може вжити відповідних заходів у разі, якщо жорстоке поводження дійсно має місце.

19. Щоб бути повною мірою ефективним, право доступу до адвоката повинно бути гарантовано від самого початку позбавлення особи волі¹. Так, ЄКЗК неодноразово доходив висновку, що ризик залякування та фізичного жорстокого поводження є найбільш високим у період одразу після позбавлення волі. Крім того, право на доступ до адвоката має застосовуватися з моменту позбавлення волі незалежно від конкретного правового статусу особи, а точніше, здійснення цього права не повинно залежати від офіційного оголошення особи «підозрюваною». Наприклад, у багатьох правових системах в Європі особи можуть бути зобов'язані приходити до правоохоронних органів – і залишатися там – упродовж певного періоду як «свідки» або для «надання інформації»; Комітет з власного досвіду знає, що ці особи можуть піддаватися ризику жорстокого поводження.

20. Право на доступ до адвоката повинно надаватися кожному, хто позбавлений волі, незалежно від того, наскільки дрібним є правопорушення, у вчиненні якого він підозрюється. У багатьох країнах, які відвідав Комітет, особи можуть бути позбавлені волі на кілька тижнів за вчинення так званого «адміністративного правопорушення». Комітет не вбачає ніяких підстав для позбавлення цих осіб права на доступ до адвоката. Крім того, Комітет уже неодноразово стикався з такою практикою, коли осіб, які у дійсності підозрювались у скоєнні злочину, формально утримували у зв'язку з адміністративним правопорушенням для того, щоб уникнути застосування гарантій, які застосовуються до осіб, що підозрюються у скоєнні злочину. Виключення певних категорій правопорушень зі сфери застосування права на доступ до адвоката неминуче призводить до ризику розвитку такого роду лазівок.

¹ Звичайно, залежно від обставин справи право на доступ до адвоката може почати діяти навіть на більш ранній стадії.

21. Так само, право на доступ до адвоката повинно застосовуватися незалежно від тяжкості злочину, в скоєнні якого підозрюється затримана особа. Дійсно, особи, які підозрюються в скоєнні особливо тяжких злочинів більш ніж інші ризикують піддатися жорстокому поводженню і, отже, більш ніж інші потребують доступу до адвоката. Отже, Комітет виступає проти заходів, які передбачають систематичну відмову протягом визначеного періоду в доступі до адвоката для затриманих осіб, які підозрюються у вчиненні певних категорій злочинів (наприклад, злочинів, що караються відповідно до антитерористичного законодавства). Питання про те, чи є обмеження права на доступ до адвоката виправданим, має оцінюватися у кожному конкретному випадку, а не визначатися категорією злочинів².

22. ЄКЗК повністю визнає, що в окремих випадках може бути необхідно протягом певного часу не дозволяти затриманій особі бачитися із самостійно обраним нею адвокатом. Однак це не повинно призводити до того, що особі буде повністю відмовлено у доступі до адвоката протягом періоду, про який йде мова. У таких випадках має бути забезпечено доступ до іншого незалежного адвоката, якому можна довіряти, щоб не ставити під загрозу законні інтереси слідства. Це цілком можливо зробити, якщо заздалегідь знайти задовільні рішення для такого роду ситуації, порадившись з місцевою колегією адвокатів або спілкою юристів.

23. Право на доступ до адвоката під час утримання в поліції має охоплювати право зустрітися з ним та спілкуватися віч-на-віч. Саме якщо розглядати це як гарантію проти жорстокого поводження (на відміну від засобів, що забезпечують справедливий судовий розгляд), дуже важливо, щоб адвокат був фізично присутнім біля затриманої особи. Тільки це надає можливість точно оцінити її фізичний і психологічний стан. Крім того, якщо зустріч з адвокатом не проходить у приватному порядку, затримана особа може побоюватися розповідати, яким чином з нею поводяться. Допустивши, що, як виняток, інтереси особи може захищати не обраний нею адвокат, а замість нього інший адвокат, обраний відповідно до узгодженої заздалегідь процедури, Комітет не вбачає жодної необхідності відступати від принципу конфіденційності зустрічей між адвокатом і зацікавленою особою.

24. Право на доступ до адвоката повинно також охоплювати право на присутність адвоката під час допиту, а також можливість для адвоката брати участь у допиті затриманого. Очевидно, що це не повинно ні заважати поліції відразу ж починати допитувати затриману особу, яка скористалася своїм правом на доступ до адвоката, ще до прибуття адвоката, якщо цього вимагає крайня терміновість справи, що розглядається, ні виключати можливість замінити адвоката, який перешкоджає належному проведенню допиту. Разом з тим, у разі виникнення такої ситуації, поліція згодом повинна відповідати за свої дії.

25. Нарешті, для того, щоб право на доступ до адвоката під час затримання ефективно забезпечувалося на практиці, необхідно передбачити відповідну процедуру для осіб, які не мають фінансової змоги оплатити послуги адвоката.

² Тут можна послатися на рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) (27 листопада 2008 р.), в якому Суд визнав, що «... пункт 1 статті 6 [Європейської конвенції з прав людини] вимагає, як правило, щоб доступ до адвоката був наданий..., якщо тільки не доведено, в світлі конкретних обставин справи, що існують вагомні підстави для обмеження цього права» (п. 55).